

Baykan Sezer'in Doğu-Batı Çatışması Kuramı ve Dinler¹

Baykan Sezer, ülkemizde öncü sosyologların başında gelmektedir. Onu sosyolojide öncü ve önemli kılan, çalışmalarını büyük bir ciddiyet ve özenle ortaya koyması, eserlerinde işlediği konuları bir dava haline getirecek kadar önemsemesidir. Bunun yanında Batılı sosyoloji kuramlarına getirmiş olduğu eleştiri ve bu eleştiriye bağlı olarak geliştirmiş olduğu Doğu-Batı çatışması kuramı, ona Türk sosyolojisinde önemli bir yer kazandırmıştır (Şan, 2022, 65).

Baykan Sezer, Türk toplumuna ait sorunların ancak özgün bir Türk sosyolojisi ile çözümlenebileceğini savunmuş ve bağımsız bir Türk sosyolojisi kurulacağına dair inancını hiç yitirmemiştir (Vergili, 2022, 176). Geliştirmiş olduğu kuramı ve ortaya koymuş olduğu eserleri ile Sezer, birçok sosyal bilimci tarafından aydın ve entelektüel bir sosyolog olarak anılmaktadır (Sargut, 2018, 462).

Sezer, toplum ve tarih ilişkisini sosyolojide yeniden ele alarak, tarih temelli bir sosyoloji anlayışı geliştirmiştir (Mermutlu, 2004, 243). Bu bağlamda Baykan Sezer sosyolojisini özgün kılan, Türk sosyolojisini toplum ve tarih ilişkisi üzerine inşa etmesidir. Sezer, Türk sosyolojisinin dünya sosyolojisi içinde özgün ve önemli bir yere sahip olmasını sağlamıştır (Meriç, 2004, 228).

Baykan Sezer'in Türk sosyolojisindeki özgün konumunu ele alan birçok çalışma mevcuttur. Bu çalışmada da Baykan Sezer'in sosyoloji anlayışı, geliştirmiş olduğu Doğu-Batı çatışması kuramı ve kuramının Türk sosyolojisi ve din sosyolojisi açısından önemi ele alınacaktır. Bu amaç gerçekleştirilirken Sezer'in çalışmaları ve hakkında yapılan eserlerden hareketle anlayıcı yaklaşım ve dokümantasyon tekniği ile araştırma yürütülecektir. Bu doğrultuda Sezer'in din kavramını ele aldığı eserleri ve Sezer ile ilgili yapılan çalışmalar incelenecektir.

Baykan Sezer'in Sosyo-Biyografisi

Baykan Sezer, 1939 yılında Malatya'da dünyaya gelmiştir. Sezer, 1942 yılında babasının İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesine doçent olarak atanması nedeni ile İstanbul'a yerleşmiş, 1950 yılında Galatasaray Lisesi'ne başlamıştır (İskender, 2003, 4). Galatasaray Lisesi'nden mezun olduktan sonra 1960'lı yıllarda Fransa'ya gitmiş burada sinema, tarih, edebiyat ve sosyoloji gibi çeşitli alanlarda eğitim almıştır (Koyuncu, Bozkurt, 2019, 94).

---

¹ Maşite Gençaslan, Din Sosyolojisi Uzmanı | masitesevimlii@gmail.com | 0000-0003-3059-7955

Sezer, sosyoloji anlayışının şekillenmesinde kendisini etkileyen en önemli olaylardan birinin Fransa'da bulunduğu yıllarda devam eden Cezayir Bağımsızlık Savaşı'nın olduğunu belirtir. Burada bulunduğu 1960-1965 yıllarında Fransa'da yapılan Doğu tartışmaları Sezer'i Doğu ve Batı üzerinde çalışmaya sevk etmiştir (Baykal, 2020, 109).

Sezer, 1965 yılında yurda döndüğünde Fransa'da iken babasının gönderdiği kitaplarla tanıdığı Kemal Tahir ile görüşmeye başlamıştır (Baykal, 2020, 73). Sezer'in yararlandığı düşün adamları arasında Fernand Braudel, Gordon Childe ve Karl Marx gibi önemli isimler yer alır. Fakat Sezer'in, etkilendiği çok sayıda düşünür arasından en önemlisi Kemal Tahirdir. Kemal Tahir onun sosyoloji anlayışının gelişmesinde çok önemli bir etkiye sahiptir. Kemal Tahir ve Baykan Sezer'in dostluğu Türk sosyolojisi için çok büyük bir kazanım olmuştur. Sezer, yerli bir sosyoloji anlayışı oluşturabileceğine dair inancını Kemal Tahir'den almıştır (İskender, 2003, 4).

Baykan Sezer, Fransa'da başlamış olduğu sosyoloji eğitimine Türkiye'de İstanbul Üniversitesi'nde devam etmiştir. 1968 yılında ise "Doğu-Batı Çatışmasında Yunanlılığın Yeri" başlıklı tezi ile İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinden mezun olmuştur (Vergili, 2000, 7).

1969 yılında İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Davranış Bilimleri kürsüsünde asistan ve uzman olarak çalışmaya başlamıştır. 1971'de ise "Doğu'da Yerleşik ve Göçebe Topluların Sosyolojik Özellikleri Üzerine Sosyolojik Bir Deneme" başlıklı teziyle sosyoloji doktorasını tamamlamıştır. 1972 yılında aynı üniversitede sosyoloji bölümüne asistan olmuştur. 1976'da "Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı" başlıklı çalışmasıyla doçentliğe atanmıştır (Koyuncu-Bozkurt, 2019, 94). 1982 yılında Sezer, İstanbul Üniversitesi Sosyoloji bölümünde kürsü başkanlığı görevine başlamıştır (Vergili, 2000, 3).

İstanbul Üniversitesi sosyoloji kürsüsü Sezer'in hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Baykan Sezer'in, "Türk sosyolojisinde her zaman özgün bir çizgiyi sürdürmeye gayret gösteren ve çalışmalarını bu yönde planlayan İ.Ü. Sosyoloji kürsüsü ülkemizde Batı ekseninin belki de en az hissedildiği ve ulusal sosyoloji yaratma çabalarının yeşerdiği bir ortam olmuştur (Vergili, 2000, 4)." ifadesi onun hayatında İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Kürsüsü'nün yerini ve önemini açıklamaktadır. Sezer, İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nün benimsemiş olduğu ulusal bir sosyoloji yaratma çabasını ve tarihçi geleneğini, Hilmi Ziya Ülken ve Ziya Gökalp'te olduğu gibi devam ettirmiş, Ziya Gökalp'in kürsüsünde çalışmaktan gurur duyduğunu dile getirmiştir. 1982 yılında Baykan Sezer, bölüm başkanlığını üstlenmiş ve Türk sosyolojisi için yerlilik vurgusu öne

çıkarmaya başlamıştır. Bu amaçla Türk toplumsal yapısının kendi gerçeklerinden beslenen ve Batı sosyolojisine ciddi eleştiriler yönelten bir sosyoloji anlayışı geliştirmek Sezer'in çalışmalarının ana teması olmuştur (Vergili, 2000, 6).

1988'de profesörlük tezi olarak sunduğu "Sosyolojinin Ana Başlıkları" çalışmasıyla profesörlüğe yükselmiştir. 1982-1993 yılları arasında bölüm başkanlığı ve Sosyoloji Araştırma Merkezi başkanlığı, emekli olana kadar da Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı başkanlığı görevini sürdürmüştür. 1993'te kendi isteği ile bölüm başkanlığını bırakmış ve 1998'de yine kendi isteğiyle emekliye ayrılmıştır. Emekliye ayrıldıktan sonra da çalışmalarını sürdüren Sezer, 7 Eylül 2002 tarihinde hayata gözlerini yummuştur (Koyuncu, Bozkurt, 2019, 94).

Hakkında Yapılan Çalışmalar

Baykan Sezer, Türk sosyolojisine mal olmuş ender kişilerden biridir. Hakkında yapılmış birçok makale, kitap, röportaj, sempozyum ve tez çalışmaları vardır. Kendisi ve düşüncesi hakkında yapılan bu çalışmaların zenginliği, Baykan Sezer'in önemini anlatmaktadır. Ayrıca sosyoloji yıllığı topluluğu Sezer'in çalışmalarını belli bir sistematığe bağlı kalarak yayınlamaya çalışmıştır (Eğribel, Özcan, 2008, 629). Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan başta olmak üzere Baykan Sezer'in birçok öğrenci ve dostları onun görüşlerini en detaylı bir şekilde sosyoloji yıllıklarında anlatmışlardır (Şan, 2022, 62). Bu Bağlamda Sosyoloji Yıllığı kitaplarında yer alan çalışmalar şunlardır,

- (2002) Kurtuluş Kayalı "Baykan Sezer'in Metinlerini Doğru Okumaya Yönelik Türkiye'de Sosyal Bilimlerin Gelişimini Daha Gerçekçi Bir Şekilde Kavramayı Sağlar" Baykan Sezer'e Selamlar Kurtuluş Kayalı ve Mehmet Kanar'a Övgü 20. Yy Türkiye Sosyolojisi 3 Kitap:9.
- (2002) Ertan Eğribel, "Sosyolojide Öncü Ülke Türkiye ya da Baykan Sezer Düşüncesi Üzerine" Baykan Sezer'e Selamlar Kurtuluş Kayalı ve Mehmet Kanar'a Övgü 20. Yy Türkiye Sosyolojisi 3, Kitap:9
- (2002) Ertan Eğribel, "Baykan Sezer'in Ardından İlk Sözler" Baykan Sezer'e Selamlar Kurtuluş Kayalı ve Mehmet Kanar'a Övgü 20. Yy Türkiye Sosyolojisi 3, Kitap:9.
- (2002) Kurtuluş Kayalı "Baykan Sezer'le Diyaloğumuz Sürecek" Baykan Sezer'e Selamlar Kurtuluş Kayalı ve Mehmet Kanar'a Övgü 20. Yy Türkiye Sosyolojisi 3, Kitap:9.
- (2004) Kurtuluş Kayalı "Bir Entelektüel Olarak Baykan Sezer" Baykan Sezer'e Armağan Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi, Kitap, 11.
- (2004) Ertan Eğribel, Ufuk Özcan "Kronolojik Olarak Baykan Sezer Bibliyografyası" Baykan Sezer'e Armağan Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi, Kitap:11.
- (2004) Ertan Eğribel, "Kemal Tahir ve Baykan Sezer İlişkisi Üzerine 1960'ların Geç Tartışmacısı Baykan Sezer" Baykan Sezer'e Armağan Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi, Kitap:11.

- (2004) Ertan Eğribel “1960’ların ve Günümüz Sosyoloji/Sosyalizm Tartışmaları Açısından Baykan Sezer’in Tarihte Yunanlılık Tezinin Önemi” Baykan Sezer’e Armağan Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi, Kitap:11.
- (2004) Ertan Eğribel, “Baykan Sezer, Yeni Dünya Düzeni Üzerinde Dolaşan Osmanlı Hayaleti” Baykan Sezer’e Armağan Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi, Kitap:11.
- (2004) Ufuk Özcan “Baykan Sezer’in Doğu-Batı Çatışması Kuramı Üzerine” Baykan Sezer’e Armağan Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi, Kitap:11.
- (2004) H. Bayram Kaçmazoğlu, “Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi”, Baykan Sezer’e Armağan Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi, Kitap:11.
- (2004) Sezgin Kızılçelik, “Türk Sosyolojisi İçin Büyük Kayıp, Baykan Sezer”, Baykan Sezer’e Armağan Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi, Kitap:11.
- (2004) Mustafa Kemal Şan, “Baykan Sezer ve Toplum Çıkarlarımız Açısından Sosyolojiye Yeniden Bakmak”, Baykan Sezer’e Armağan Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi, Kitap:11.
- (2004) Gökhan V. Köktürk, “Baykan Sezer’de Türk Sosyolojisinin Yöntem Sorunu”, Baykan Sezer’e Armağan Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi, Kitap:11.
- (2004) Ergün Yıldırım, “Baykan Sezer’den Batı Sosyoloji Kuramlarına Eleştirel Çağrı”, Baykan Sezer’e Armağan Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi, Kitap:11.
- (2004) Mustafa Orçan, “Baykan Sezer’le Türk Sosyolojisinin Kimlik Arayışı”, Baykan Sezer’e Armağan Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi, Kitap:11.
- (2004) Süha Güney, “Baykan’ın Ardından”, Baykan Sezer’e Armağan Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi, Kitap:11.
- (2004) Sabahattin Güllülü, “Baykan Sezer İçin”, Baykan Sezer’e Armağan Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi, Kitap:11.
- (2004) Ali İhsan Gençer, “Baykan Sezer’i Anarken”, Baykan Sezer’e Armağan Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi, Kitap:11.
- (2004) Bedri Mermutlu, “Baykan Sezer’den Baki Kalan Hoş Seda”, Baykan Sezer’e Armağan Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi, Kitap:11.
- (2004) Fahri Çakı, “Türk Sosyolojisinin Baykan Sezer’le Diyalogunun İlkeleri Üzerine”, Baykan Sezer’e Armağan Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi, Kitap:11.
- (2004) Yıldız Akpolat “Sosyolojinin Sosyolojisi İmkânında Türk Sosyolojisi, Baykan Sezer”, Baykan Sezer’e Armağan Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi, Kitap:11.
- (2004) “Baykan Sezer Düşüncesinde Batılı Şemalar ve Toplum Tanımları”, Baykan Sezer’e Armağan Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi, Kitap:11.
- (2004) Gülnihal Küken “Baykan Sezer Hocamızın İzinde Doğu-Batı Toplum Anlayışı”, Baykan Sezer’e Armağan Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi, Kitap:11.
- (2004) Mevlüt Özben, “Batı’nın Doğu İmajı ve Baykan Sezer”, Baykan Sezer’e Armağan Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi, Kitap:11.
- (2005) Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan “Baykan Sezer Çalışma Günleri-Tarihte Doğu-Batı Çalışması Kitabı Üzerine”, Tarihte Doğu-Batı Çatışması Semavi Eyice’ye Saygı Sosyoloji Yıllığı Kitap:12.

- (2005) Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan “Baykan Sezer ve Tarihte Doğu-Batı Çatışması, Türk Sosyolojisinin Dünyaya Söyleyecek Farklı Sözü Var”, Tarihte Doğu-Batı Çatışması Semavi Eyice’ye Saygı, Sosyoloji Yıllığı Kitap:12.
- (2003) Kurtuluş Kayalı “Aslında Hepimiz İstanbul Sosyoloji Öğrencileriyiz”, Tarihte Doğu-Batı Çatışması Semavi Eyice’ye Saygı, Sosyoloji Yıllığı Kitap:12.
- (2006) Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan “Sosyoloji Yıllığı Yeni Dizileri Üzerine, Baykan Sezer ve Sosyoloji, Kitap:13.
- (2006) Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan “Baykan Sezer Sosyolojisi Açısından Anadolu’nun Türkleşmesi ve Osmanlı’nın Batıcılılaşması Olayı, Türk Toplum Tarihinin Birbirine Çelişkili/Uyumsuz İki Ekseni”, Sosyoloji ve Coğrafya Kitap, 15.
- (2007) Ertan Eğribel “Baykan Sezer ve Marlies Sezer İçin” Bilim Sosyolojisi Bilim Tarihi ve Yöntem Kitap, 16.
- (2007) Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan “Baykan Sezer Düşüncesinin Olanakları, Güncelin Tarih İçindeki Sürekliliği, Tarihin İçindeki Güncellik” Bilim Sosyolojisi Bilim Tarihi ve Yöntem Kitap:16.
- (2003) Recep Ertürk, “Ölümünün 1. Yıldönümünde Baykan Sezer” Kitap:28.
- (2003) Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, “Baykan Sezer Bibliyografyası” Kitap:28.
- (2003) Korkut Tuna, “Prof. Dr. Baykan Sezer’in Ardından” Kitap:28.

Sezgin Kızılcılık’ın “Yerli Sosyoloji”, “Baykan Sezer’in Sosyoloji Anlayışı”, Gökhan V. Köktürk’ün, “Baykan Sezer’de Doğu-Batı Sorunu” ve Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’ın “Baykan Sezer (1939-2002)” Türkiye’de Sosyoloji” adlı eserleri, Sezer ile ilgili yapılmış diğer kitap çalışmalarıdır.

Baykan Sezer ve onun sosyolojisini ele alan birden fazla tez çalışması da mevcuttur. Mehmet Casim Ceylan’ın, “Türk Sosyolojisinde Yerelci Yaklaşımlar, Baykan Sezer Örneği” adlı yüksek tezinde Baykan Sezer’in sosyolojik düşünceleri yerli sosyoloji kavramı etrafında incelenmiştir (Ceylan, 2007, 1). Şenay Çetin İskender, “Baykan Sezer’de Doğu-Batı Anlayışı” adlı yüksek lisans tezinde Sezer’in toplumsal sorunları, Doğu-Batı çatışması temelinde tarih ile ilişkilendirerek açıkladığını belirtmiştir. Buna bağlı olarak çalışmanın temel noktası Baykan Sezer’de tarihi gelişme açısından Doğu-Batı çatışmasıdır. Ayhan Vergili, “Baykan Sezer’in Sosyolojisi” adlı yüksek lisans tezinde sosyolojinin Batı’da ve ülkemizde ortaya çıkış koşullarının farklı olduğunu açıklamak amacıyla Türkiye’de sosyolojinin gelişiminde etkili olan kaynakları, bu kaynaklar arasında da bir yaklaşım tarzı olarak Sezer’in sosyolojik değerlendirmelerini ortaya koymuştur. Bu bağlamda çalışmada öncelikle Sezer’in genel sosyoloji açısından konumu belirlenmiş ve daha sonra yayınları belli bir sistematik içinde incelenmiştir (Vergili, 2000, 1). İbrahim Aksakal, “Baykan Sezer’in Din ve Toplum Anlayışı” adlı yüksek lisans tezinde Sezer’in din sosyolojisi alanında yaptığı çalışmaları ve onun din-toplum ilişkisine dair yaklaşımı ortaya koymaya çalışmıştır (Aksakal, 2016, 3). “Türk Sosyolojisinde

Doğu-Batı Çatışması, Kemal Tahir ve Baykan Sezer Örneği” adlı yüksek lisans tezinde Ayşe Manav Baykal, sosyolojinin Türkiye’deki gelişim seyrini ana hatlarıyla ortaya koymak ve Türkiye’de yerli sosyolojinin nasıl bir seyir izlediğini incelemek amacıyla Kemal Tahir ve Baykan Sezer’in yerli sosyoloji çalışmalarını incelemiştir (Baykal, 2020, 2). Oktay Bektaş, “Türk Toplum Yapısını Anlamaya ve Açıklamaya Çalışan Sosyolog Baykan Sezer” adlı yüksek lisans tezinde Sezer’in Türk toplum yapısını açıklamada özgün bir modele sahip olması gerektiğini açıklamıştır (Bektaş, 2006, 2). Reşat Yılğın ise “Yerli Sosyolojinin İmkân ve Sınırlılıkları” adlı yüksek lisans tezinde Batı sosyolojisine karşı alternatif sosyolojiler kapsamında Baykan Sezer ve Korkut Tuna’nın yerli sosyoloji anlayışını incelemiştir (Yılğın, 2019, 129).

Baykan Sezer ile ilgili Sempozyum, gazete yazısı ve röportaj çalışmaları ise şöyledir, Sezgin Kızılcıkelik, UNESCO Türkiye Millî Komisyonununun 1998’de Bolu’da düzenlediği Sosyoloji ve Tarih Sempozyumunda “Batı Eksenli Sosyolojiyi Eleştirmede ve Türkiye’de Sosyolojiyi Tarihle Temellendirme Çabalarında Öncü Bir İsim, Baykan Sezer” adlı bir bildiri sunmuştur. Aydil Erol, “Türk Gençliğini Değerlendirmek” (Baykan Sezer’le röportaj). Gazete yazıları ise Akif Emre, “Bir Aydın Yalnızlığı” Yeni Şafak, 10 Eylül (2002), Yüksel Yıldırım, “Türk Sosyolojisinin Kuram Sahibi Adı, Baykan Sezer” Bizim Gazete, 20 Eylül (2002), Ergün Yıldırım, “Türk Sosyolojisinden Bir Yıldız Kaydı” Zaman, 29 Eylül (2002), Sezgin Kızılcıkelik, “Bir Toplumbilimcinin Ardından” Cumhuriyet, 20 Ekim (2002).

Baykan Sezer, akademik hayatı boyunca birden fazla eser ortaya koymuştur. Doğu-Batı ilişkileri Açısından Batı Tarımı adlı eser, Sezer’in ilk akademik çalışmasıdır. Sezer, eserinde Batı’nın, Doğu ile olan ilişkileri çerçevesinde açıklanabileceğini belirtmektedir. Avrupa’nın toprak koşullarındaki farklılıklarından hareketle toplumsal farklılaşmayı açıklamıştır. Neticede ise Sezer, Batı’nın, Doğu toplumları ile kurmuş oldukları ilişkiler sonucunda ve Doğu’nun zenginliklerini sömürmeye dayalı anlayış ile geliştiğini belirtmiştir. Bu noktada Sezer, toplumsal sorunların Doğu-Batı çatışması ekseninde anlaşılabilmesine dikkat çekmiştir. Asya Tarihinde Su Boyu Ovaları ve Bozkır Uygarlıkları adlı eserinde Sezer, toplumlar arası farklılaşmalara neden olan faktörleri ve toplum farklılaşmasını ele almıştır. Sezer’e göre coğrafi etmenler, toplumlar arası farklılaşmanın ve üretim biçimlerindeki farklılaşmanın en önemli nedenidir. Bu temele bağlı olarak Türk toplumunu, Asya coğrafyasının özelliklerine göre incelemiş, Türklerin buldukları coğrafyanın şartlarına bağlı olarak gelişen ekonomik, siyasi ve toplumsal örgütlenme biçimlerini ortaya koymuştur. Eserinde belirlemeye

çalıştığı temel ilkeler ve bu ilkeler çerçevesinde Türk toplumunu ve diğer toplumları açıklama girişimi ile Sezer, kendi sosyoloji yöntemini ortaya koymaya çalışmıştır. Sosyolojinin Ana Başlıkları adlı eserinde Sezer, Batı'da ortaya çıkan bir bilim olarak sosyolojinin ortaya çıkış koşullarını, öncü sosyologların sosyoloji yaklaşımlarını ele almıştır. Sezer, ele aldığı konuyu Doğu-Batı çatışması çerçevesinde tartışmış ve özgün bir Türk sosyolojisi fikrine dikkat çekmeye çalışmıştır. Bu yönüyle eser, Batı sosyolojisi karşısında alternatif bir Türk sosyolojisi yaratma çabası olarak değerlendirilebilir. Batı Dünya Egemenliği ve Endüstri Devrimi adlı eserinde Sezer, Batı'da gelişen yeni üretim ilişkileri çerçevesinde endüstri sosyolojisini, endüstri sosyolojisinin ortaya çıkışı ve buna bağlı olarak geliştirilen araştırma tekniklerini incelemiştir. Eserde Doğu-Batı sorunu farklı bir açıdan tartışılmaya çalışılmıştır (Vergili, 2000, 14- 103).

Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları adlı eserinde Sezer, Türk sosyolojisinin başlıca sorununun Türk düşünce sistemi ve tarihi ile olan eksik ilişkisi ve batıcılılaşma serüveni etrafında gelişen sosyoloji anlayışı olduğunu ortaya koymuştur. Bu amaçla sosyolojinin ne olduğu sorusuna yönelerek toplum kavramını açıklamış daha sonra ise Türk toplum yapısı ve Türk toplumundaki sorunları ele almıştır. Bu açıklamaları ile Sezer, Türk sosyolojisindeki asıl sorunun, yöntem ile ilgili olduğunu vurgulamaktadır. Sosyolojide Yöntem Tartışmaları adlı eserinde Sezer, sosyolojide yöntem konusunu tüm boyutlarıyla ele almış, konu ile ilgili genel görüşleri ortaya koymuş ve kendi sosyoloji anlayışına bağlı olarak sosyolojik yöntemini belirlemeye çalışmıştır. Sezer'in yönetime dair eleştirilerinin en başında Türk sosyolojisinin Batı merkezli yöntem kabulleri ile varlık kazanmaya çalışmasıdır. Buradan hareketle Sezer, tek bir yöntemden ziyade yöntemlerin var olacağını savunmuştur. Sezer, yönetime dair görüşlerini eleştirel ve sorgulayıcı bir şekilde ele almış ve Türk sosyolojisinin yönteminin ne olması gerektiğini belirlemeye çalışmıştır.

Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı Sezer'in en önemli çalışmalarından biridir. Sezer, eserinde din olayını, dönemin yaygın anlayışı dışında, Doğu-Batı ilişkileri temelinde ele alarak yeni bir yorum getirmiştir. Sezer, eserinde toplumlar arasındaki farklılıkları kapsamlı bir şekilde ve tarihi boyutları ile ele almıştır. Toplumlar arasındaki farklılaşmanın dini bir temele dayandığını söylemiş ve bu doğrultuda Doğu dinleri, Asur ve İran dinleri ve evrensel dinlerin doğuş şekillerini incelemiştir. Sezer, toplumlar arasındaki farklılaşma ve din arasındaki kurduğu ilişkiden yola çıkarak toplumların kendi özellikleri ve yaşam biçimlerine uygun olan bir din anlayışı geliştirdiklerini

belirtmektedir. Sezer, eserinde, din konusunu toplumlar arası farklılaşmalar temelinde inceleyerek sosyolojik yönden ele almıştır.

Baykan Sezer'in Sosyoloji Anlayışı

Sosyoloji, ülkemize Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecinde girmiştir (Balcıoğlu, 2022, 166). Osmanlı'nın son döneminde ülkemizde sosyolojinin gelişimine etki eden en önemli iki isim ise Ziya Gökalp ve Prens Sabahattindir. Baykan Sezer, Ziya Gökalp'ın Türkiye'nin sorunlarına ilgi duyan ve çözüm arayan bir sosyolog olduğunu ifade etmekle birlikte onu özgün olmamakla ve Emile Durkheim'ın görüşlerinin aktarıcısı olmakla eleştirmiştir. Prens Sabahattin'i de Türk toplumunun sıkıntılarını Batılı şemalar ve kalıplarla çözmeye çalışması yönüyle eleştirmiştir. Buradan hareketle Sezer sosyolojisinde, nakilci ve özgünlükten uzak bir anlayış, Türk toplumu için en büyük problemlerdendir. Baykan Sezer, Türk sosyolojisinin yerli anlamda özgün bir yönteminin olması gerektiğini ifade etmektedir (Koyuncu, Bozkurt, 2019, 94-96; Güngör-Şahin, 2022).

Ziya Gökalp ve Prens Sabahattin'den sonra Türk sosyolojisinin en önemli temsilcileri olan Hilmi Ziya Ülken, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Behice Boran, Niyasi Berkes, Mediha Berkes gibi isimler de Amerikan sosyoloji anlayışına yakın bir perspektifte çalışmalar yapmışlardır (Şan, Şankaloğlu, 2019, 42-47).

Batı düşüncesinin bir ürünü olan sosyolojinin ülkemizde hayat bulması, Türk düşünce sistemi ile ilişkisinin kesilmesine, Batı'nın üstünlüğünün ve Türkiye'nin kurtuluşu için batılılaşmanın gerekli olduğu fikrini temel alan bir anlayış etrafında gerçekleşmiştir. Bu noktada Sezer, Türk sosyolojisinin temel probleminin, Batı ile olan ilişkilerin ve Türk toplumsal yapısının çözümlenmesinde gerekli tutumun iyi belirlenmesi olduğunu belirtmektedir (Sezer, 2020, 8).

Baykan Sezer, sosyolojinin Batı kökenli bir bilim dalı olmasından dolayı Batı'nın bakış açısının bilinmesinin zaruri olduğunu ifade etmektedir. Bunun yanında Sezer'in asıl odak noktası Batı paradigmasına karşı Türk sosyolojisinin özgünlüğü meselesi olmuştur. Sezer, batılı sosyologların Türk toplumunu ve gerçeğini anlamak için oluşturdukları toplum modellerini eleştirmiş, Türk toplumunun, Türk düşünce sistemi ve tarihinden faydalanılarak açıklanabileceğini söylemiştir. Toplumumuzdaki sorunlara karşı özgün bir sosyolojinin gerekliliğine çağrı yapan Sezer, bunun tarih bilinci ile mümkün olacağını belirtmiştir (Koyuncu, Bozkurt, 2019, 93- 99).

Baykan Sezer, Karl Marx, Fernand Braudel ve V. Gordon Childe gibi isimlerden etkilenmişse de onun sosyoloji anlayışını biçimlendiren en önemli isim Kemal Tahir olmuştur (Koyuncu, Bozkurt, 2019, 94- 97). Batı'nın

üstünlüğü, değerlerinin tartışılmazlığı ve evrenselliği hâkim bir düşünce haline gelmişken hatta bu durum Türk romanlarında dahi işlenirken Kemal Tahir, romanlarında, Türk toplumsal yapısını, tarihi ve özelliklerini doğru bir şekilde ele almıştır. Baykan Sezer, sosyolojik fikirlerini oluştururken büyük ölçüde Kemal Tahir'in düşünce sisteminden etkilenmiş, ondan edindiği düşünsel birikimi sosyolojide sistemli bir kuram ve teoriye dönüştürmüştür. Sezer'in oluşturduğu bu yeni kuram, onu Türk sosyolojisinde önemli bir konuma getirmiştir (Balcıoğlu, 2022, 166).

Sezer, sosyolojinin Batı kaynaklı bir bilim olmasından dolayı, Türk sosyolojisinin, Batı sosyolojisinin doğuş koşullarından ve Türkiye'ye ithal koşullarından yakından etkilendiğini belirtmiştir. Fakat Sezer, Türk sosyolojisinin sadece bu iki koşula bağlı olmadığını, Türk sosyolojisinin Türk düşüncesinin özellikleri ve Türkiye'nin içinde bulunduğu durumla yakından ilgili olduğunu belirtmiş, bu bağlamda konuyu Doğu düşüncesi, siyasetnameler, bazı isimler ve tarihçiler olmak üzere dört maddede açıklamıştır. Baykan Sezer, Doğu toplumlarının birçok yönden Batı toplumlarından farklı olduğunu belirtmiştir. Sezer, Doğu'da toplumun ön koşulunun devlet olduğunu ve buna bağlı olarak toplum işlerinin devlet işleri olduğunu söylemiştir. Sezer, Doğu toplumunun, Batı sınıf ideolojilerinden farklı olduğunu söylemiştir. Buna bağlı olarak Sezer, Doğu devletleri ve egemen Batı sosyolojisi arasında bir bağ kurulmasının güç olduğunu vurgulamaktadır. Baykan Sezer, Türklerin Orta Asya'da göçebe millet iken zamanla Doğu'nun yerleşik uygarlık merkezlerine sızma faaliyetlerinde bulduklarını, üstelik yakın Doğu İslam âleminde ise kimliklerini korumanın yanında Osmanlılık ile yeni bir siyaset oluşturabildiklerini ifade etmiştir. Bu noktada Yusuf Has Hacıp (Kutadgu Bilig), Nizam'ül Mülk (Siyasetname), gibi metinlerin Türkler için yol gösterici rehber metinler olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla Sezer, siyasetnamelerin Türk düşünce tarihi ve sosyolojisi ile ilgili önemli kaynaklar olduğunu belirtmektedir. Eski Türk tarih anlayışı da Türk sosyolojisinin bir diğer kaynağıdır. Sezer, sosyolojinin tarih ile çok yakından ilişki olduğunu her sosyoloji sisteminin temelinde bir tarih anlayışı olduğunu söylemiştir. Sezer, Türk düşünce sisteminin sadece bazı isimler üzerinden anlatılmaya çalışılmasının, Türk düşüncesinin ana eğilimlerini yeterince açıklayamayacağını ifade etmiştir (Sezer, 1989, 13-18).

Baykan Sezer, Türk sosyolojisinin genel eğilimlerinin saptanmasının, sosyolojinin yurdumuza geliş yıllarında Türkiye'nin içinde bulunduğu koşulların da bilinmesine bağlı olduğunu belirtmiştir. Türk sosyolojisi, Osmanlı imparatorluğunun çözülüşü ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında

Türk toplumunun yeni bir kimlik arama çabasının sonucunda varlık kazanmıştır. Bu nedenle ilk dönem sosyologların çalışmaları Osmanlı imparatorluğunun eleştirisi üzerine şekillenmiştir. Türkçülük ve milliyetçiliğin temel alındığı yeni bir cumhuriyet rejimini oluşturmaya çalışmışlardır. Bununla birlikte laiklik de Türk toplumunun yeni kimliğini tanımlayan ana unsurlardan biri haline gelmiştir. Bu bakımdan laiklik, Türk sosyolojisinin ikinci önemli konusu olmuştur. Kültür ve uygarlık konuları da neredeyse sosyologlarımızın tamamının üzerinde durduğu, yeni kimliğimizin tanımlanması bağlamında bir çözüm yolu olarak görülen kavramlardır (Kızılcelik, 2008, 153-155).

Baykan Sezer'in sosyoloji anlayışı tarih ile ilişkilendirilmiştir. Sezer Türk toplum yapısının doğru analizinin ancak tarih bilinci ile gerçekleştirilebileceğini vurgulamıştır. Doğu ve Batı toplumlarının birbirinden farklı özelliklere sahip olması Türk sosyolojisinin tarih ile ilişkilendirilmesinin en önemli sebebidir. Sezer'e göre toplum olaylarının en önemli özelliği, tarihi boyutunun bulunmasıdır dolayısıyla bir toplum olayını çözümlenmek için tarihi boyutu dikkate alınması gerekir. Sezer, olayların tarihsel bağlamından kopararak açıklamanın toplumsal gerçekleri göz ardı edip Batı üstünlüğünü meşrulaştırmak anlamına geldiğini söylemiştir (Kaçmazoğlu, 2022, 25).

Toplumsal olayların çok yönlü ve karmaşık yapısı araştırmayı zorlaştırmaktadır. Bu noktada Sezer, tarihte, “temel etken” nin yani, bir dönemden öbür döneme geçişte etkili rol oynayan olayların bulunması gerektiğini belirtmiştir. Temel etken, araştırmacıya toplumsal incelemelerinde neye önem vermesi gerektiğini belirtmek kaydıyla yardımcı olmaktadır. Bu yönüyle Sezer, “temel etkeni” Türk sosyolojisi açısından önemli bir araç olarak nitelemektedir. Buna rağmen temel etken, bütün sorunların özellikle de metodolojik düzeydeki sıkıntılarının çözümü için yeterli olmamaktadır. Bu noktada ise “toplumsal gelişme çizgisi” ortaya çıkmaktadır. Tüm bunlara bağlı olarak Baykan Sezer, sosyolojinin metodolojik sorunlarının tarihle kuracağı iş birliği ve teorik bir çabayla gelişeceğini iddia etmiştir. Buradan hareketle Baykan Sezer, sosyolojide Batılı kalıplar yerine “temel etken” ve “toplumsal gelişme çizgisi” gibi araçları kullanarak toplumsal çözümlenmeler yapmamız gerektiğini belirtmiştir (Kızılcelik, 2008, 179-180).

Baykan Sezer, sosyolojinin ülkemizde Türkiye'nin beklentilerine uygun bir şekilde toplum sorunlarına çözüm getireceği iddiasıyla ortaya çıkmış bir bilim dalı olduğunu söylemiştir. Fakat Türk sosyolojisi, kendisinden beklenen özgün açıklamaları yapamamış daha çok Batı sosyoloji anlayışını benimseyen ve Batı sosyoloji sistemi çerçevesinde Türk toplum sorunlarına çözüm arayan bir

bilim dalı olmuştur. Sezer, Türk toplum sorunlarının Batı sosyoloji anlayışı etrafında çözümlenmeye çalışılmasının, Türk toplumu ve Batı toplumu arasındaki farklar nedeniyle mümkün olamayacağını, hatta bu uyarlamanın sorunlara yol açacağını belirtmiştir. Fakat toplumsal çözümlere ait yaşanan bu sorunlar, Batı sosyolojisindeki en son gelişmelerin yeterince takip edilememesine bağlanmış bu da Batı sosyolojisinin yöntem ve tekniklerinin daha iyi takip edilmesi gerektiği anlayışına neden olmuştur. Buradan hareketle Sezer, Türk sosyolojisinin en önemli özelliklerinin Batı aktarmacılığı ve Batı sosyoloji teorilerini takip etmeye çalışan anlayış olduğunu belirtmektedir (Sezer, 1989, 7).

Baykan Sezer, sosyolojide yöntem tartışmalarına ilişkin düşüncelerini “Sosyolojide Yöntem Tartışmaları” adlı eserinde ayrıntılı olarak ele almıştır. Sezer, bilimsel tarafsızlığın hiçbir şekilde mümkün olmadığını, aksine sosyolojik analizlerin içinde öznellik barındıracağını ileri sürerek, klasik sosyolojinin mutlak nesnellik görüşüne katılmadığını ifade etmiştir. Bu yönüyle Sezer’in yönetime dair görüşleri Durkheim’a karşı eleştirileri ile şekillenmiştir. Aynı zamanda Durkheim’ın sosyal olaylar karşısında objektif bir tutum sergilenmesi yönündeki fikirlerine de karşı çıkmaktadır. Sezer’e göre önemli olan bilimsel yansızlıktan ziyade bilimsel dürtüselliktir ve araştırmacının değer yargularından arınmamasıdır. Durkheim’a karşı getirdiği bir diğer eleştiri ise onun determinizm ilkesi ve neden-sonuç ilişkisi çerçevesinde toplumsal olayları ele almasıdır. Bu noktada Sezer, sosyolojinin konusu ve metodu bakımından pozitif bir bilim olduğunu savunmakla birlikte deneye elverişsiz olduğunu vurgulamıştır. Sezer’e göre sosyolojide yöntemin görevi, toplum yaşamımıza temel oluşturan ilişkilere yön verecek kuralları da belirlemek olduğundan sosyolojide deneye bağlı yöntemler olanaksızdır. Sezer’in nedensellik ilkesine getirdiği bir diğer eleştiri de nedensellik ilkesine dayalı metodun toplumların tarih içerisinde oynadıkları rolü göz ardı etmesidir. Sezer, bu fikirleriyle Durkheim’a karşı en temel eleştirilerini yöneltmiş ve yönetime dair görüşlerini belirlemiştir (Bozkurt, 2017, 523-526).

Kemal Tahir ve Baykan Sezer İlişkisi

Baykan Sezer, Kemal Tahir’in Osmanlı toplum yapısı ve Türk sosyal gerçekleri üzerine görüşlerini sosyolojik kavramlarla yeni baştan ele almış ve geliştirmiştir. Sezer’in, Kemal Tahir hakkındaki “Görüşlerimin yönlenmesinin ve biçim kazanmasını Kemal Tahir’e borçluyum. Çoğu şeyi Kemal Tahir’den öğrendim. Çalışmalarımda bulunacak yanlış ve eksikler yalnızca benim Kemal Tahir’in iyi bir öğrencisi olmadığımı gösterir” ifadesi Baykan Sezer sosyolojisinde Kemal Tahir’in önemini açıklar niteliktedir (Kızılçelik, 2008, 55).

Sezer, Kemal Tahir'in Türk toplumu ile ilgili görüşlerinin daima güncelliğini koruduğunu, onun saptamalarının göz önüne alınmadan Türkiye'nin özellikleri ve sorunlarının anlaşılamayacağını söylemiştir. Sezer, Kemal Tahir'in Türk toplum yapısı ile ilgili görüşleri, değerlendirmeleri ve ortaya koyduğu eserler ile dünya çapında bir yazar olduğunu dile getirmiştir. Aynı zamanda Sezer, Kemal Tahir'in sadece toplum özelliklerimizi belirtmekle kalmayıp, toplumlar arası ilişkilerde nasıl bir yol izlememiz gerektiği konusunda yol gösterici olduğunu vurgulamıştır. Sezer, Batı'nın bize önerdiği tanımları benimsemek yerine bu tanımları sorgulamaya açmamıza öncülük etmesi ve toplumları tanımlayan temel ilişkileri sorgulaması açısından Kemal Tahir'i önemsemektedir. Kemal Tahir, bu anlayıştan hareketle Doğu-Batı çatışması görüşüne ulaşmış ve Doğu-Batı çatışmasını, ele aldığı konularda temel almıştır. Sezer, toplumlar arası ilişkilerde yerimizi belirleyebilmemiz açısından Kemal Tahir'in Doğu-Batı çatışması ayrımının önemli bir adım olduğunu belirtmektedir (Sezer, 2023, 1-7).

Baykan Sezer, Kemal Tahir'in Batı düşünce geleneğinden ayrı bir çizgiyi takip etmesi, Türkiye'nin temel sorunlarını tarihi bir temelde ele alması ve buna bağlı olarak dönemin yaygın anlayışları dışında bir düşünce yapısı geliştirmesi gibi nedenlere bağlı olarak Kemal Tahir ile sürekli bir ilişki içinde olmuştur. Buna bağlı olarak ATÜT uygarlıkları, Türk toplum tarihi, Osmanlılık ve Marksizm gibi konular, Baykan Sezer düşüncesinin merkezinde yer almaya devam etmiştir. Baykan Sezer ve Kemal Tahir arasındaki bu ilişki Türkiye'nin sorunlarına karşı özgün bir düşünce sisteminin oluşması açısından önemlidir (Eğribel, 2004, 105).

Kemal Tahir'in bir romancı olmasının yanında önemli bir sosyolog olarak tanınması Baykan Sezer sayesinde olmuştur. Onu önemli bir sosyolog yapan, Batı toplumlarından ithal edilen bilgiler ve kuramlara karşı eleştirel bir bakış ortaya koymasıdır. Kemal Tahir'in bu girişimi yerli ve özgün bir Türk sosyolojisinden bahsetmenin yolunu açmıştır. Bununla birlikte Kemal Tahir, Türkiye'nin toplumsal gerçekliklerinin tarihte gömülü olduğunu belirtmiş ve bu amaçla tarihe yönelmiştir. Fakat Kemal Tahir'in önemi Türk tarihi ile ilgili bilinmez belgelerin ortaya çıkarılmasında değil, elde edilen bilgilerin Türk toplumunun çıkarına nasıl kullanılması ve değerlendirilmesi gerektiği hususunda bir tarih anlayışı inşa etmesine dayanmaktadır. Kemal Tahir, bu tarih anlayışına bağlı olarak Türk toplumunu Doğu-Batı çatışması ile açıklamaya çalışmış, Türk toplumunun Batı toplumlarından farklı temellere dayandığını vurgulamış ve kölelik-feodalizm-kapitalizm aşamalarına bağlı olmadığını bildirmiştir. Baykan Sezer de Kemal Tahir'in bu görüşlerini sistemli

bir şekilde sosyolojiye kazandırmıştır. Görüldüğü üzere Baykan Sezer, Kemal Tahir'i oldukça önemsemektedir. Sezer'in Kemal Tahir'i önemsemesinin nedenlerinin en başında, Kemal Tahir'in, romanlarında Batı tarafından aşağılanan Türk insanına yönelmesi gelmektedir. Kemal Tahir, Türk insanını ve toplumunu anlamaya çalışmış ve onun sorunlarını doğru bir şekilde ele almıştır. Bunun yanında Kemal Tahir'in Osmanlı imparatorluğuna odaklanarak tarihe yönelmesi ve Batıcılaşma sorununu doğru yorumlaması, Türk toplumsal yapısının hâkim anlayış modelleri ile açıklanma çabalarına karşı çıkması, Sezer'in Kemal Tahir'i önemsemesinin diğer nedenleridir (Kızılçelik, 2008, 60-69).

Doğu-Batı Çatışması Kuramı

Doğu ve Batı ayrımı geçmişten günümüze kadar tüm dünyada etkili olmuş ve bu ayrım sosyoloji tarihinde sürekli olarak çalışma konusu olmuştur. Örneğin Marx'ın burjuvazi-proletarya ayrımı 19. Yüzyılda Avrupa topraklarında ortaya çıkan ayrımı ifade etmektedir. Sezer, Doğu ve Batı arasındaki ayrımın uygarlık tarihine geçişle birlikte tamamlandığını ve bu ayrımın Doğu ve Batı'nın birbirinden habersiz ve kopuk kendi ayrı tarihlerini yaşamaları sonucu değil, aksine tarih içinde buluşmaları ve çatışmaları sonucunda meydana geldiğini belirtmektedir. Dolayısıyla Doğu-Batı ayrımı insanlık tarihi kadar eski bir olaydır. Bunun yanında Doğu ve Batı ayrımını meydana getiren bir başka neden ise bu toplumların, uygarlığa geçiş döneminde karşılaşılan meselelere farklı çözüm yolları getirmiş olmasıdır. Toplumlar arası farklılaşmanın çatışmaya dönüşmesi, ilk olarak farklılaşmanın karakterini belirleyen niteliklerin teknik ilerlemeye karşın aşılmaz olması, ikinci olarak ise tarafların bu farklılaşmadan fayda sağlamaları ile gerçekleşmektedir. Doğu-Batı çatışmasının varlığını ve sürekliliğini izah etmek için ikinci koşul daha önemlidir. Burada taraflar buldukları yerden gerekli çıkarları sağlamak istemişler ve bu da çatışmayı başlatmıştır. Böylelikle Doğu ve Batı uygarlıkları kendi özelliklerini ve temellerini, aralarındaki karşılıklı ilişki ve çatışmada bulmuştur. Tarafların bu ilişkiyi denetim altında tutmak istemeleri çatışmayı doğurmuştur (Kızılçelik, 2008, 188).

Geçmişten günümüze kadar Doğu-Batı toplumları arasındaki çatışmada, Batı, Doğu toplumları üzerinde sistematik bir denetim ve egemenlik kurmak şartıyla etkili taraf olmuştur. Sömürü mekanizmasına dayanan Batı yayılcılığı, Doğu-Batı çatışmasının asıl nedenini oluşturmaktadır. Sezer'in tarihteki çatışma işleyişinin temel dinamiğini ortaya koyan bu açıklamaları Doğu-batı çatışması kuramının özgünlüğünü göstermektedir (Özcan, 2004, 153).

Sezer, Doğu ve Batı toplumları arasındaki farkın nedenlerini açıklamaya Doğu ve Batı çatışmasının başlangıcı olan uygarlıkları açıklayarak başlamıştır. Uygarlığın başlangıcını ise “insan” ve “doğal ortam” kavramları ile açıklamaktadır. Sezer’in bu görüşü bir nevi Marx’ın Doğu uygarlıkları ile Batı uygarlıklarını birbirinden ayıran farkların “uygarlık düzeyi” ve “toprak koşulları” olduğu görüşüyle kesişmektedir. Marx’ın uygarlık düzeyi Sezer’in kuramında “insan” olarak açıklanmıştır. Uygarlık farklarından toprak koşulları olan ikinci fark ise Doğu-Batı ayrımını açıklayan en önemli farktır. Sezer, Asya topraklarının verimli olmasının aksine Batı’nın verimsiz topraklara sahip olmasını, Doğu-Batı çatışmasının temel sebebi olarak görmektedir. Asya’da verimli topraklar, burada zamanla tarım uygarlıklarını meydana getirirken Batı’da ise artan nüfusa bağlı olarak toprakların azalması gibi problemler baş göstermiştir. Bu durum aynı zamanda Doğu’nun artı ürününe olan ihtiyacı da ortaya çıkarmıştır. Böylelikle Doğu-Batı çatışması başlamıştır (Baykal, 2020, 95). Doğu-Batı çatışması, ilk olarak Yunan-Pers mücadelesi ile karşımıza çıkmış, tarih içinde farklı görüntüler alarak Yakın Doğu’da Mısır ve Mezopotamya uygarlıkları ve bu zenginlik alanlarını koruyan asker devletler olarak persler ve türevlerinden sonra Araplar, Selçuklular ve Osmanlılar gibi aktörlerle, Batı’da ise Yunan’ın ardından Roma, Bizans, Haçlılar, Osmanlı karşındaki Avrupa krallıkları ve Yeni Çağ sonrasındaki ilişkilerle birlikte yavaş yavaş şekillenmeye başlayan ulus devletler gibi unsurlarla karşımıza çıkmıştır (Yıldırım, 2022, 35; Küçük-Güngör, 2022).

Doğu-Batı çatışması dönemler içinde farklı biçimler almıştır. İlk olarak karşı tarafı uygar saymamak ve barbar olarak nitelendirmeye dayanan Uygarlık-barbarlık biçimidir. İkinci olarak ise din, çatışmanın temelindedir. Çatışmanın bu biçiminde, tek ve bir tanrı anlayışı hâkim olmuş, bu anlayıştan hareketle uygarlığın da tek olacağı savunulmuştur. Dolayısıyla burada halen uygarlıklar arası bir çatışma mevcuttur. Fakat iktisadi ölçütlerin belirleyici olduğu üçüncü çatışma biçiminde ise uygarlıklar arası bir çatışma söz konusu değildir ve egemenliği ele geçiren tarafın tüm dünyayı yönettiği görülmektedir. Artık toplumlar iktisadi ölçütlere göre tanımlanmış, gelişmiş ülkeler-az gelişmiş ülkeler olarak ayrımlara gidilmiştir (Baykal, 2020, 95).

19. yy.’dan sonra yaşanan gelişmeler neticesinde tüm dünyada Batı’nın tek egemen güç olarak kabul edilmesi, Doğu-Batı çatışmasını daha da körüklemiş, çatışma globalleşme ile birlikte sömürücü bir kimlik kazanmış ve yok edici boyutlara ulaşmıştır. Tüm dünyada etkisini giderek daha baskın bir şekilde gösteren baticılaşma, Osmanlı’nın son döneminde de tercih edilen bir görüş olmuş fakat Osmanlı, sorunlarını Batı’ya yönelmekle çözememiştir. Bu

durumun en önemli sebebi Türk toplumsal yapısının göz ardı edilmesidir. Buradan hareketle Baykan Sezer, Türk toplum sorunlarının doğru bir şekilde ele alınabilmesi için Doğu-Batı çatışmasını gerekli görmektedir (Aksakal, 2016, 47- 48).

Sezer, Doğu-Batı çatışma teorisinde Batı dünya egemenliğinin dayattığı tek yönlü tarih anlayışına, Batı merkezli uygarlık tarihine bir eleştiri getirmiştir (Yıldırım, 2022, 35). Bu bağlamda Batı'nın açıklamalarının aksine Türk toplumunun tarihsel sürecinde feodal ve ATÜT² yapısının bulunmadığını belirtmiştir (Baykal, 2020, 109-112). Sezer, tarihte temel belirleyici etkenin sınıf çatışması değil, Doğu-Batı çatışması olduğunu vurgulamıştır. Buradan hareketle Batı'da sınıfların genel Batı çıkarları söz konusu olduğunda kendi sınıf çıkarlarını erteleyerek veya unutarak egemen güçlerle iş birliği içine girdiği saptaması çok önemlidir (Koyuncu, Bozkurt, 2019, 99).

Doğu-Batı Çatışması Kuramı ve Türk Sosyolojisi

Baykan Sezer'in Doğu-Batı çatışması kuramı Türk sosyolojisi için önemlidir. Sezer, Batılı sosyolojinin Batı'nın kendi sorunlarına çözüm arayışı çerçevesinde geliştiğini, bu sebeple de Batılı sosyolojinin Türk toplum sorunlarına uygun çözümleri sunamayacağını dile getirmiştir. Buna karşılık Sezer'in Doğu-Batı çatışması tezi Türk toplum sorunlarına kendi tarihinin yapısal özellikleri temelinde çözümler üretmektedir dolayısıyla Doğu-Batı çatışması tezi yerel ve özgün bir sosyolojinin imkânını sunması ve Batı merkezci bakış açısını kırması açısından önemli bir potansiyel taşımaktadır (Koyuncu, Bozkurt, 2019, 100).

Doğu-Batı çatışma teorisyle hem Türk toplumunun hem de tüm toplumların kendi yapısal özellikleri içinde çözümlenebilme imkânı olmuştur. Bu yönüyle Sezer'in oluşturduğu Doğu-Batı çatışma teorisi Türk sosyolojisi için önemlidir. Sezer, geliştirdiği bu teori ile sosyolojide Doğulu bir tezin mümkünlüğünü göstermiştir (Baykal, 2020, 112).

Baykan Sezer, dayanak noktasını tarih biliminden alan Doğu-Batı çatışması kuramı ile tarih ve sosyoloji disiplinleri arasında bir ilişki kurmuş ve sosyoloji

---

² Marx, Doğu toplumlarının gelişiminin tarihsel olarak Batıdakinden farklı olduğunu belirtmiş, Doğu toplumlarının üretim tarzı için "Asya Tipi Üretim Tarzı" kavramını ortaya koymuştur. Asya Tipi Üretim Tarzı, ilkel komünal sınıfsız toplumlardan köleci sınıflı toplumlara geçişin bir türü olarak ortaya atılmıştır (Sarkaya Damla, 2018, 42). Marx, ATÜT'ü özel mülkiyetin yokluğu ve başta sulama işleri olmak üzere büyük kamu işlerini düzenleyen ve bürokratik bir kast aracılığı ile bütün üretimi denetleyen ve ürünün büyük bir bölümüne el koyan güçlü bir merkezi devlet ile tanımlamaktadır. Eski Çin, Mısır, Mezopotamya ve Hindistan uygarlıkları bu devletlere örnek sayılmaktadır. Bu bilgiler, Batı'da eski zamandan beri yaygın olan Doğu despotizmi görüşüyle kaynaşmış ve bu görüşe kuramsal temel oluşturmaya başlamıştır (Sezer Baykan, 2020, 53).

çalışmalarında tarih bilimini öne çıkarmıştır. Bu sosyoloji anlayışı çerçevesinde Sezer, toplum tarihimizi ve toplumlar arası ilişkilerimizi kuşatıcı bir şekilde açıklayabilmenin zeminini oluşturmuştur. Doğu-Batı çatışması kuramı ile Sezer, Batı sosyolojisine ciddi eleştirel yönelten yerli bir sosyolojinin öncülüğünü üstlenmiştir (Vergili, 2000, 5).

Sezer, Doğu-Batı ayrımından yola çıkarak farklı toplumların farklı sosyolojileri ve farklı din sosyolojileri olduğu görüşünü savunmaktadır. Sezer, hâkim olan Hıristiyanlık sosyolojisine karşı, Batılı din sosyolojisi, Doğulu din sosyolojisi ve Türk din sosyolojisi anlayışını savunmuş, çalışmalarında Türkiye'ye özgü bir sosyolojiye ihtiyaç duyduğunu iddia etmiştir. Türkiye'ye özgü bir sosyolojinin ise en temel unsurlarından biri İslam'dır. Bu bağlamda Türk sosyolojisinin İslam sosyolojisi olduğu söylenebilir. Sezer'in Doğu-Batı çatışması kuramına dayanan yerli sosyoloji anlayışı İslam dininin Türkiye bağlamında toplumsal boyutlarını inceleyen bir İslam sosyolojisi sayılabilir. Diğer yandan hâkim sosyoloji anlayışının, Hıristiyanlık sosyolojisi olmasına bağlı olarak Türkiye'de din sosyolojisinin kendi toplumsal şartlarına bağlı bir şekilde kurulamadığını ve din sosyolojisinin ideolojik yaklaşımlar etrafında gelişmek zorunda kaldığını belirtmiştir (Okumuş, 2021, 904- 911). Sezer, Doğu-Batı çatışması kuramı temelinde din sorununu Türk toplum yapısının kodlarına uygun bir şekilde değerlendirmiş, din ve toplum ilişkilerine daha doğru açıklamalar getirmiştir. Buradan hareketle Sezer'in Doğu-Batı çatışması kavramına dayalı sosyoloji anlayışı, din sosyolojisi alanında da özgün ve yerelci bir bakış açısını kazanmanın anahtarı konumundadır.

Baykan Sezer Sosyolojisinde Din

Baykan Sezer, dinlerin toplum yaşantısında niçin ve nasıl doğduklarını ve dinlerin toplum içindeki önemini belirtmeye çalışarak din kavramını ve dinin toplumsal ilişkilerdeki rolünü açıklamaya çalışmıştır. Bu bağlamda Sezer, dinlerin toplumlar arasındaki farklılaşmalar neticesinde ortaya çıktığını bu yönüyle dinin tanrısal kaynaklı bir sistemden ziyade dünyevi kaynaklı bir sistem olduğunu ifade etmiştir. Sezer, toplumlar arasındaki farklılaşmanın, toprak verimliliği, coğrafi şartlar ve insan nüfusuna göre şekillendiğini söylemiştir. Buradan hareketle toprağın her bölgede farklılıklar gösterdiğini; Avrupa'da toprağın her bölgede eşdeğer verimliliğe sahip olurken Asya'da toprağın verimlilik açısından çeşitlilik gösterdiğini ifade etmiştir. Sezer, bu farkın toplumların yaşam şekillerini, devlet yönetimlerini, ekonomilerini ve siyasetlerini belirleyeceğini vurgulamıştır. Doğu'da toprakların korunma ihtiyacından ötürü devletin tanrılaşması bunun örneğidir. Dini toplumsal olayların bir neticesi olarak gören Sezer, bu bakış açısına bağlı olarak ilkel

dinleri, Hindistan dinlerini, Yunan inanç sistemini, mitolojilerini ve evrensel dinleri incelemiştir. Baykan Sezer, dinleri, yaygın anlayışların dışında, toplumlar arasındaki tarihi karşılaşmaların bir yansıması ve toplumsal kimliğin bir belirtisi olarak ele almış ve incelemiştir (Sezer, 2017, 47-54).

Sezer'in görüşünde din, bir üst- yapı kurumudur. Bu tanımlamaya göre birey, toplumla münasebetini din ile anlamlandırıp izah edebilmekte ve topluma üye olmayı din ile ifade edebilmektedir. Sezer, dini tamamen topluma bağlı olarak tanımlama ve izah etme çabasıyla Marx ve Durkheim'in görüşlerinden etkilenmişe benzemektedir. Dinin üst-yapı olarak görülmesi Marx'ın yaklaşımıyla örtüşmektedir. Dinlerin toplumların kendilerini tanıma ve tanıtma vasıtası olarak anlaşılması da Durkheim'in sosyalist din anlayışına benzemektedir. Sezer, dini toplum hadiselerinin bir yorumu olarak açıklamakla toplumcu, tarihselci ve sosyolojist bir din yaklaşımı sergilemektedir. Bu yaklaşımından hareketle Sezer, dinin insanların olaylar karşısında acizliklerini gidermek, bilmedikleri hadiseleri açıklamak ya da meşru kılmak için, ortaya çıkan bir olgu olduğunu düşünmektedir. Bu bakış açısıyla Sezer, dinin özüne ait boyutları ihmal eder ya da görmez böylece Marx ve Freud'un yabancılaştırma, afyon, sınıf, üretim ilişkileri v temelli din anlayışlarına yaklaşır. Sezer'in sosyolojisinde din, çok ehemmiyetli bir toplum olayıdır ve gerçek anlamını ancak kendisine bağlı cemaat veya topluluk ile kazanabilmektedir. Sosyoloji de dinin bu yönüyle ilgilidir. Sezer'in genel din sosyolojisinde ve İslam sosyolojisinde din, ideoloji ve üst-yapı kurumudur ve toplumların kimliğinin belirlenmesinde en önemli unsurdur. Din, bağlı bulunduğu toplumu izah eden bir olaydır (Okumuş, 2021, 903- 904).

Sezer'e göre din, bireyin toplumda yer edinmesi, topluma bağlanması ve toplumsal ilişkilerin belirlenmesinde etkilidir. Din-toplum etkileşimi toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Bu durumda sosyologların bu gerçeği göz önünde bulundurması elzemdir. Bir topluma ait sosyolojik tespitlerin doğruluğu, o toplumun dinini, dinini ortaya çıkartan süreçleri, yine o toplumun dini yaşama biçimlerini iyi bilmeye bağlıdır. Bu noktada Türk sosyologlarının din olayına nasıl yaklaştıkları ve bu yaklaşımlarıyla Türk din sosyolojisine nasıl bir karakter kazandıkları önemlidir (Aksakal, 2016, 44).

Sezer'in din sosyolojisindeki asıl eseri Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı eseridir. (Okumuş, 2021, 900). Sezer, bu eserinde toplum farklılaşmalarını belirlemesi açısından din konusuna yaklaşmaktadır. Din, toplumlardaki farklılaşmanın nedeni değil, var olan farklılığın ifade edilme aracı ya da toplumsal kimliğin ifadesi olarak görülmektedir. Bu bağlamda Sezer sosyolojisinde din kavramı Toplumsal Farklılaştırma ve tarih boyutlarıyla ele

alınacaktır. İlk olarak toplumsal koşulların doğurduğu yaşam biçimlerine bağlı olarak Asya toplumundaki dinler ve Doğu toplumundaki dinler ele alınacaktır. İkinci olarak ise tarihsel olaylara bağlı olarak ortaya çıkan evrensel dinler incelenecektir (Vergili, 2000, 27).

Toplumsal Farklılaşma ve Din

Brahmanizm-Budizm

Baykan Sezer, uygarlaşma ve din arasındaki ilişkiyi ele almış bu bağlamda toplumlar arası farklılaşmanın dine etkilerini açıklamıştır. Doğu dinlerinin ortaya çıkış şekillerini ve hangi toplumsal koşullara bağlı olarak geliştiklerini incelemiştir (Sezer, 2008, 55).

Brahmanizm ve Budizm, Doğu'da yerleşik tarım uygarlıklarında doğan dinlerdendir. Sezer, Brahmanizm'i, işlerin doğaya ve toplum yaşantısına bağlı bir şekilde iyi düzenlenmesi şeklinde tanımlamaktadır. Buna bağlı olarak Sezer, Brahmanizm'in Hindistan'ın coğrafi özellikleri ve siyasi tarihine göre şekillendiğini söylemektedir. Sezer, Hindistan'ın coğrafi özelliklerine bağlı olarak toprak verimliliği açısından farklılıklar gösterdiğini, bunun da kast sisteminin oluşmasına neden olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bölgede sürekli hale gelen istilalar, toplumun giderek güçsüzleşmesine, buna bağlı olarak da ruh göçü ve boyun eğme kavramlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Halkın üretim faaliyetlerinde kendisinden kopmuş bir devlete bağlılığı ise kadercilik anlayışını meydana getirmiştir. Böylelikle Brahmanizm, kast sistemi ile içinde geliştiği toplumsal ve ekonomik düzeni ideoloji düzeyinde onaylama temelinde, kurulu düzenin dini konumunda olmuştur. Bunun yanında "kast dışı" halkın istekleri ise Budizm ile karşılık bulmuştur. Kast dışında yani sefalet içinde olan halk, bu dinlerin; açlığı, intiharı, fakir olmayı öven argümanları ile avutulmuştur. Buradan hareketle Sezer, Brahmanizm ve Budizm'in, yaşam biçimlerini meşrulaştırmaya dönük ilkeler temelinde kurulduğunu ve toplumsal biçimlerine göre şekillendiğini ifade etmiştir (Sezer, 2017, 60).

Sezer, bozkır insanının, zorlu yaşam koşulları, coğrafi konumlarına bağlı olarak savaşçı özellikleri ve dar ekonomilerinin, dini yaşamlarını belirleyen en önemli etken olduğunu belirtmektedir. Buradan hareketle bozkır insanının yaşam biçimlerine bağlı olarak "animiste" bir görüşe sahip olduğunu söylemiştir. Fakat Sezer, Türk toplumunun dinle arasındaki bağı şamanlığın bir din sayılmamasına bağlı olarak şamanlıkta bulunamayacağını söylemiştir. Türklerin asıl kimliklerini, Çinlilerle olan savaşlarında elde ettiğini, Osmanlı devletini kurarak artık dünyaya farklı bir gözle baktıklarını belirtmiştir. Sezer, İran dinlerinin de yaşam şekilleri ve toplumsal olaylar neticesinde şekillendiğini belirtmektedir. İran ve Asur medeniyetlerinde bereketli

toprakları temsil eden bereket tanrısı, savaş ve gücü temsil eden Asur Tanrısı ortaya çıkmıştır (Sezer, 2008, 72).

Tarih ve Din

Hıristiyanlık

Baykan Sezer, Hıristiyanlıkta kiliselerin ibadet mekânları olmanın yanında Avrupa tarihinde devlet yönetiminde önemli yere sahip olduğunu ve zaman zaman da tarihe yön verdiğini ifade etmiştir. Bu durum, kiliselerin teolojik fonksiyonlarının ötesine geçtiğini göstermektedir. Buradan hareketle Sezer, Hıristiyanlık dininin, toplum farklılaşmaları sonrasında ortaya çıkan ve toplumsal yaşantının bir ürünü olduğunu söylemektedir. Hıristiyanlığın mezheplere ayrılma süreci bu durumun kanıtıdır. Örneğin Katolik kilisenin ortaya çıkışı Hıristiyanlık dininin siyasi koşullardan ötürü bölünmesinin bir sonucudur. Toplumsal yaşantı ve siyasi ortam, Hıristiyanlık dinini farklı şekilde yorumlayacak olan bir mezhep doğurmuştur. Daha sonra ise Doğu Avrupa'nın Asya ülkeleriyle mücadelesi ve yayılmacı politikasına uygun bir Hıristiyanlık biçimi gerekmiş ve Katolik kilisesine alternatif olarak Ortodoks kilisesi ortaya çıkmıştır. Yani Doğu Avrupa devlet geleneklerinin Hıristiyanlığı farklı bir şekilde yorumlamaları ihtiyacına bağlı olarak Ortodoks kilisesi ortaya çıkmıştır. Bu mezhebin yardımıyla devletçi anlayışın hâkim olduğu bir toplumsal yapı oluşturulmuştur. Dolayısıyla Ortodoks kilisesi bir devlet politikasıdır. Bu noktada Protestanlığın da modern toplum ihtiyaçları neticesinde ortaya çıktığını söylemektedir. Büyü, falcılık ve kilise gibi Katolik mezhebinde ön planda olan bu unsurlara sırtını dönerek dine daha rasyonel açıdan yaklaşılmaya çalışan Protestanlık Mezhebi Avrupa'nın modernleşmesi ile beraber Avrupa halklarının kendini ifade etme biçimi haline gelmiştir. Yani Batı toplumu kendini Protestanlıkla açıklamaya çalışmıştır. Baykan Sezer bu hususa vurgu yaparak Avrupa'nın değişen toplumsal ve ekonomik unsurlarla beraber dinde de yeni bir kimlik belirtme ihtiyacının ortaya çıkmasının olağan bir durum olduğunu ifade etmiştir. Sezer ifadelerinde hem burjuvazinin Protestanlık öğretisinin bir sonucu olduğu görüşünün hem de Protestanlık Mezhebinin Burjuvaziye doğurduğu görüşünün çok sağlam temellere dayalı olmadığını söylemektedir (Aksakal, 2016, 66).

Yahudilik

Sezer'e göre Yahudiliğin evrensel bir din sayılması Yahudilerin dünya tarihinde oynadıkları rol ile ilgilidir. Bu nedenle Sezer, Yahudilerin tarihi üzerinde oldukça durmuştur. Yahudi tarihi ile ilgili en geniş bilgilerin ise Tevrat'tan öğrenilebileceğini söylemektedir. Fakat Sezer'e göre Tevrat, tarih içinde olayla bağlı olarak Yahudilerin çıkarları doğrultusunda değiştirilmiştir.

Sezer, Yahudilik dininin esasında yerleşik bir hayat olmadığını fakat dış tehlikelere karşı güç birliği sağlamak zorunda olmalarından ötürü yerleşik hayata geçtiklerini belirtmiştir. Buradan yola çıkarak Sezer, Yahudiliğin, bölgesel, toplumsal ve siyasi koşullara göre şekillenen bir din olduğu sonucuna varmaktadır (Sezer, 2008, 86).

İslamiyet

Baykan Sezer'e göre İslamiyet'i hazırlayan koşullardan biri Arabistan'ın coğrafi konum olarak öneminin gittikçe artması iken bir diğeri ise İran ve Bizans'ın önemini kaybetmesidir. Mekke inanç turizmi açısından önemli bir merkezdir. Bu durum Mekke tüccarlarının işine gelmektedir. Dolayısıyla Mekkeli tüccarlar ortaya çıkacak olan yeni bir din ile Mekke'nin önemini kaybetmesinden endişeliydi. Buradan hareketle Sezer, Batı'da yaşanan din-ekonomi ilişkisinin burada da yaşandığına işaret etmiştir. Sezer, İslamiyetin yayılmasında ve ortaya çıkışında siyasal ve ekonomik konjonktürün etkili olduğunu savunmaktadır. Hicret'in gerçekleşmesinin İslamiyet'in yayılmasındaki önemi ya da Hz. Muhammed'in Mekke ile mücadeleleri sırasında İslamiyet'i seçen Mekkeli tacirlerin ticari kaygılar ile bu dini seçmeleri gibi³. Sezer, söz konusu durumlarda inanç hususuna hiç vurgu yapmamış, bu aşamada gerçekleşen İslamiyet'e geçişleri pragmatik bir tavır olarak değerlendirmiştir. Bunların yanında Sezer, İslam'ın merkezinde daima Kur'an ve Sünnet olduğu gerçeğini ifade etmekle bu dinin diğer dinlerden ayrı bir konumda olduğunu belirtmiştir. Zira zaman zaman siyasi kaygılardan ötürü İslam dünyasında çeşitli fikir ayrılıkları yaşanmasına rağmen İslam'ın merkezinde daima Kuran ve Sünnet olmuştur. Bu yönüyle İslamiyet, koşullara göre önemli değişiklikler geçiren bir din olmaktan ziyade toplumsal yaşantının merkezinde olan ve bunu Sünnet ve Kur'an aracılığıyla gerçekleştiren bir dindir (Aksakal, 2016, 67).

Sezer, İslamiyet'in, Doğu-Batı çatışmasında, Doğu halklarının temsilcisi olarak ortaya çıktığını söylemektedir. Dolayısıyla İslamiyet, Doğu toplumları tarafından ortaya çıkarılmıştır. Doğu, İslamiyet ile birlikte Batı karşısında bir birlik olarak durmuş bunu da İslamiyet'in kendisine yüklediği savaşçı kimlikle gerçekleştirmiştir. İslamiyet, bu özelliğini İslam dininin temel kurumlarından olan "Cihat" müessesesinden almaktadır. Buna rağmen cihadın İslam'ın temel şartları arasında sayılmaması, cihat kurumunun kişisel değil, bütün bir toplumu ilgilendiren bir konu olduğu ve cihadın kişilere değil, topluma yüklenen bir zorunluluk olması ile ilgilidir. Sezer, Arapların Batı'ya karşı

³ Hicret olayının dini-sosyolojik boyutlarıyla derinlemesine okuması için bk. Güngör-Sarıkaya, 2022.

siyasette kazandıkları üstünlüğün, birlik bilinci ve savaş ile gerçekleştiğini belirtmektedir. Böylelikle Sezer, İslamiyet'in tarih içindeki rolüne bağlı olarak siyasetle ilişkisine bağlı bir şekilde şekillendiğini göstermiştir⁴. Buradan hareketle Sezer'in dinleri tarihsel ve toplumsal yaklaşım ile açıkladığı görülmektedir (Sezer, 2008:137).

Sonuç

Baykan Sezer, ortaya koymuş olduğu çalışmaları ile sosyolojide yerlilik ve özgünlük meselesine dikkat çekmiştir. Bu bağlamda Sezer'in sosyoloji anlayışının temelinde Batı sosyolojisine karşı yapmış olduğu eleştiri vardır. Bu eleştiri, Batı'da doğan sosyoloji biliminin Batı'nın toplumsal koşullarına uygun yöntem ve teknikler ile tüm dünyada geçerlilik kazandırılmasına ve tek tip bir sosyoloji anlayışının benimsetilmesine yöneliktir. Sezer ise Türk toplumunun, Batı toplumundan farklı özelliklere sahip olması nedeni ile toplumsal sorunlarımızın Türk düşünce sistemi ve Türk tarihinden yararlanılarak açıklanabileceğini savunmuştur. Bu anlayış doğrultusunda Sezer, sosyolojik sistemini tarih bilimi ile ilişkilendirilmiştir.

Sezer, kendi düşünce sistemine bağlı özgün sosyoloji anlayışını ortaya koyarken; Türk toplumsal yapısının, Türk düşünce sisteminin ve sosyolojinin ülkemize gelişi yıllarında Türkiye'nin içinde bulunduğu koşulların iyi bilinmesi ile anlaşılabilirliğini vurgulamıştır. Sezer, Türk toplum yapısının Doğulu bir toplum olması nedeniyle Batı'nın toplum özelliklerinden ve düşünce sisteminden farklı özellikler gösterdiğini, Türk tarihinde sosyolojik geçmişimize kaynaklık edecek eserlerin var olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda Sezer, Türk düşünce geleneğinin, sadece birkaç isim üzerinden açıklanmaya çalışılmasını eleştirmektedir. Baykan Sezer, sosyolojinin ülkemize geldiği yıllarda Türkiye'nin içinde bulunduğu toplumsal yapısının özelliklerinin, Türk sosyolojisinin genel eğilimlerini belirleyen bir diğer unsur olduğunu söylemektedir. Bu dönemde Osmanlı imparatorluğunun çözülüşü, Türk toplumunun yeni bir kimlik arama girişimi, Türkçülük, milliyetçilik ve laiklik gibi kavramların, Kültür ve uygarlık konularının sosyolojik tahlillerde yerini almaya başlaması Türk sosyolojisinin yönelimlerini ortaya koyan gelişmelerdir.

Baykan Sezer, Türk sosyolojisinin temel problemleri ve yöntemi üzerinde tartışmalar yapmıştır. Sezer, Türk sosyolojisinin temel problemlerinin Batı aktarmacılığı ve sosyoloji çalışmalarındaki eksikliğimizin Batı'nın teorik

---

⁴ Din, siyaset ve özellikle İslamiyet bağlamında bu ilişkinin makro çerçevelerine dair geniş okumalar için bk. Güngör, 2020.

metodolojik yöntemlerinin yeterince takip edilememesinden kaynaklandığına dayanan anlayışın olduğunu belirtmiştir. Sezer, sosyolojik yöntemini Batı sosyolojisine karşı yapmış olduğu eleştirel çerçevesinde şekillendirmiş, sosyolojide nedensellik ilkesine dayalı metod yerine tarih bilimine dayalı bir yöntem anlayışını savunmuştur.

Sezer'in, sosyoloji anlayışının gelişmesinde ve sosyoloji ve tarih arasındaki kurduğu ilişkide Kemal Tahir'in önemi büyüktür. Kemal Tahir'in Türk toplumunu ve sorunlarını doğru bir şekilde ele alması, toplumsal sorunların çözümünde tarihe yönelmesi, Sezer'in sosyoloji anlayışını oluşturmasında etkili olmuştur. Baykan Sezer, Kemal Tahir'in görüşlerini sosyolojik kavramlarla yeni baştan ele almış ve geliştirmiştir.

Sezer, ortaya koymuş olduğu Doğu-Batı çatışması kuramı ile Türk toplum sorunlarını, kendi tarihinin yapısal özellikleri temelinde ele almış bu yönüyle yerel bir sosyolojinin imkânını sunmuştur. Sezer'in Doğu-Batı çatışması kuramı, Doğulu bir sosyolojinin imkânını ortaya koymaktadır.

Sezer'in eserleri, Türk toplumunun karmaşıklığını anlama çabalarımızı zenginleştirirken, dinlerin toplumsal dinamikler üzerindeki etkisini daha derinlemesine anlama yolunda önemli ipuçları sunmaktadır. Onun yaklaşımı, sosyolojiyi pratik ve etkili bir araç olarak kullanarak toplumsal değişim ve dini inançlar arasındaki ilişkiyi aydınlatmaya devam etmektedir. Baykan Sezer, Doğu-Batı çatışması kuramı temelinde, din sorununu kendi perspektifinden ele alabilmiş ve dinin doğurduğu ilişkilere daha doğru tanımlar getirebilmiştir. Dolayısıyla Sezer'in yerlilik vurgusu din sosyolojisinde de kendini göstermektedir. Bu bağlamda Sezer, Doğu-Batı çatışması kuramı ile Türkiye'ye özgü bir din sosyolojisi oluşturmanın adımlarını atmıştır.

Kaynakça

- Aksakal, İbrahim. Baykan Sezer'in Din ve Toplum Anlayışı. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Aksakal İbrahim, "Yerli Sosyolog Baykan Sezer'in Din ve Toplum Anlayışı Üzerine Bir Değerlendirme". Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Dergisi 28 (2021), 541-558.
- Balcıoğlu, Nur. "Türk Sosyolojisinin Kutbu Olarak Baykan Sezer". Sosyologca 24 (2022), 161-170.
- Bektaş, Oktay. Türk Toplum Yapısını Anlamaya ve Açıklamaya Çalışan Sosyolog, Baykan Sezer. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Çetin İskender, Şenay. Baykan Sezer'de Doğu Batı Anlayışı. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans Tezi, 2003.
- Eğribel, Ertan – Özcan, Ufuk. "Baykan Sezer Kaynakçası". Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi 6/11 (2008), 611-632.

- Eğribel, Ertan – Yıldırım, Yüksel. “Baykan Sezer’in 20. Yıldönümü Anısına, Tarihte Doğu-Batı Çatışması ve Yöntem”. *Sosyologca* 24 (2022), 1-8.
- Eğribel, Ertan. “Kemal Tahir- Baykan Sezer İlişkisi Üzerine, 1960’ların Geç Tartışmacısı Baykan Sezer”. Baykan Sezer’e Armağan Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi. Ed. Ertan Eğribel vd. 104-116. İstanbul: Kızılelma Yayıncılık, 1. Basım, 2004.
- Eğribel, Ertan. “Yeni Dünya Düzeninde Sosyoloji ve Temsil Sorunu, Baykan Sezer Sosyolojisi ve Tarihçiliğimiz”. *Sosyologca* 11/12 (2016), 23-30.
- Ertürk, Recep “Ölümünün Yıldönümünde Baykan Sezer”. *İstanbul Journal of Sociological Studies* 28 (2011), 1-4.
- Güngör, Özcan vd. “Eastern and Western Ethicians: A Critical Comparison”. *Social Ethics at Ziya Gökalp* ed. Ali Rafet Özkan vd. 249-273. Lyon: Livre De Lyon, 2022.
- Güngör, Özcan vd. “İlk Müslümanların Sosyal Kimlik İnşasında Hicret”. *Farklı Yönleriyle Hicret*. ed. Cuma Karan vd. 100-122. İstanbul: Siyer Akademi Yayınları, 2022.
- Güngör, Özcan. “Din ve Siyaset İlişkisi Bağlamında İslam Tarihine Makro Bakış”. *Sosyolojik Açından Din ve Siyaset El Kitabı* ed. Özcan Güngör vd. 4-24. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 1. Basım, 2020.
- Kaçmazoğlu, H. Bayram. “Baykan Sezer’de Yöntem Tartışmaları”. *Sosyologca* 24 (2022), 19-30.
- Kızılcılık, Sezgin. *Baykan Sezer’in Sosyoloji Anlayışı*. Ankara: Anı Yay., 2. Baskı, 2008.
- Koyuncu, Ahmet Ayhan – Bozkurt, Recep. “Yerli Sosyolojinin İmkânı Olarak Baykan Sezer”. *Anemon* 7/4 (2019), 93-100.
- Küçük, Serhat vd. “Brotherhood Beyond the Ummah, Theological and Socio-Cultural Perspectives to Potential of Coexistence”. *HTS Teologiese Studies /Theological Studies* 77/4 (2021), 1-13.
- Manav Baykal, Ayşe. *Türk Sosyolojisinde Doğu-Batı Çatışması, Kemal Tahir ve Baykan Sezer Örneği*. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Meriç, Ümit. “Baykan Sezer’den Baki Kalan Hoş Seda”. Baykan Sezer’e Armağan Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi ed. Ertan Eğribel vd. 225-228. İstanbul: Kızılelma Yayıncılık, 1. Basım, 2004.
- Mermutlu, Bedri. “Baykan Sezer’den Baki Kalan Hoş Seda”. Baykan Sezer’e Armağan Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi ed. Ertan Eğribel vd. 242-244. İstanbul: Kızılelma Yayıncılık, 2004.
- Okumuş, Ejder. “Baykan Sezer’de İslam Sosyolojisi”. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9/4 (2021), 899-916.
- Okumuş, Ejder. “Yerli Sosyolog Baykan Sezer’de Dine Sosyolojik Yaklaşım-Bir Giriş Denemesi”. *İslami Araştırmalar* 28/3 (2017), 372-388.
- Sargut, Abdullah. “Sosyolojik Görüşlerine Göre Baykan Sezer’in Aydın ve Entelektüel Görüşleri” *Sosyal Bilimler Dergisi* 5/25 (2018), 454-463.
- Sezer, Baykan. “Kemal Tahir Üzerine Değerlendirmeler, Konuşmalar”. *Sosyologca* 25 (2023), 1-8.
- Sezer, Baykan. “Türk Sosyologları ve Eserleri” *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi* 3/1 (1989), 1-96.
- Sezer, Baykan. *Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı*. İstanbul: Doğu Kitabevi, 2017.
- Sezer, Baykan. *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*. İstanbul: Doğu Kitabevi, 2. Baskı, 2020.

- Şan, Mustafa Kemal. “Batı Sosyolojisi Karşısında Türkiye’de Yerli Sosyoloji Anlayışı” *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi* 5/9 (2019), 35-59.
- Şan, Mustafa Kemal. “Hocam Baykan Sezer Farkına Tanıklığım”. *Sosyologca* 24 (2022), 61-74.
- Ufuk, Özcan. “Baykan Sezer’in Doğu-Batı Çatışması Kuramı Üzerine”. Baykan Sezer’e Armağan Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi ed. Ertan Eğribel vd. 148-159. İstanbul: Kızılelma Yayıncılık, 2004.
- Vergili, Ayhan. Baykan Sezer’in Sosyolojisi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000.
- Yıldırım, Yüksel. “Baykan Sezer’in Doğu-Batı Çatışması Kuramı İçinde Osmanlılık Konusu” *Sosyologca* 24 (2022), 31-47.